

DEVONI FONIYDA TABIAT TASVIRI

Xudoyorova Nigora Nuriddinovna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Devoni Foni” asarida tabiat tasvirining badiiy talqini o‘rganiladi. Shoir tabiat manzaralarini go‘zal tasvirlash orqali inson kechinmalari va falsafiy mushohadalarini ifoda etgan. Asarda tabiat va inson o‘rtasidagi uyg‘unlik, fasllarning o‘zgarishi, bog‘ va gul tasvirlari orqali ramziy ma’no berish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, shoir ijodida tabiat obrazlarining lirizm va estetik go‘zallik yaratishdagi roli yoritiladi.

Kalit so‘zlar: “Devoni Foni”, tabiat tasviri, badiiy ifoda, lirizm, tasavvuf, ramziy ma’no.

Аннотация: В данной статье рассматривается художественная интерпретация образов природы в произведении «Девони Фоний». Поэт через живописные природные пейзажи выражает человеческие переживания и философские размышления. Анализируется гармония между человеком и природой, смена времен года, а также способы передачи символического смысла через изображения сада и цветов. Кроме того, раскрывается роль природных образов в создании лиризма и эстетической красоты в творчестве поэта.

Ключевые слова: «Девони Фоний», образ природы, художественное выражение, лиризм, суфизм, символический смысл.

Abstract: This article examines the artistic interpretation of nature imagery in "Devoni Foni." The poet conveys human emotions and philosophical reflections through the vivid depiction of natural landscapes. The study analyzes the harmony between humans and nature, the changing seasons, and the use of symbolic meaning through garden and flower imagery. Additionally, the role of nature in creating lyricism and aesthetic beauty in the poet's works is highlighted.

Keywords: "Devoni Foni", nature imagery, artistic expression, lyricism, Sufism, symbolic meaning.

Kirish. Sharq mumtoz adabiyotida tabiat tasviri alohida o‘rin tutadi. Tabiat manzaralari orqali shoirlar nafaqat go‘zallikni madh etgan, balki inson kechinmalari, falsafiy mushohadalar va tasavvufiy qarashlarini ham ifoda etganlar. Bu jihat, ayniqsa, temuriylar davri shoirlari ijodida yorqin namoyon bo‘lgan.

“Devoni Foni” asarining muallifi buyuk o‘zbek shoiri va mutafakkiri Alisher Navoiydir. Ushbu devon Navoiy tomonidan umrining so‘nggi yillarida, taxminan 1492—1498

yillar orasida, forsiy tilida yozilgan she‘riy asarlar to‘plamidir. Navoiy bu devonni “Foniy” taxallusi bilan yaratgan bo‘lib, uning mo‘‘tabar qo‘lyozmalari Parij, Tehron va Turkiya kutubxonalarida saqlanadi. Tadqiqot davomida tabiat tasvirlarining lirizm va estetik go‘zallik yaratishdagi o‘rni, shuningdek, shoirning tasavvufiy qarashlari bilan bog‘liq jihatlari tahlil qilinadi. Ushbu yondashuv bizga Bobur ijodining teran ma‘nosini chuqurroq tushunish imkonini beradi [1].

Buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiy o‘zining sermahsul ijodi davomida turkiy va forsiy tillarda bebaho adabiy meros qoldirgan. U nafaqat o‘zbek adabiyotining asoschilaridan biri, balki butun Sharq she‘riyatining yirik namoyandasi sifatida tanilgan. Navoiy umrining so‘nggi yillarida, ya‘ni XV asrning oxirlarida, forsiy tilda “Devoni Foniy” nomli she‘riy to‘plamni yaratgan.

Ushbu devon shoirning falsafiy qarashlari, hayot va o‘lim, muhabbat va ilohiy ma‘rifat haqidagi chuqur mushohadalarini o‘z ichiga oladi. “Foniy” taxallusi ostida yozilgan bu asar Navoiy ijodining yetuk namunasi bo‘lib, tasavvufiy ruh bilan sug‘orilgan g‘azallar, ruboiylar va boshqa janrdagi she‘rlarni o‘z ichiga oladi. Asarda inson hayotining o‘tkinchiligi, haqiqatga intilish, ruhiy poklanish va ilohiy ishq mavzulari markaziy o‘rin tutadi[2].

“Devoni Foniy” Navoiy ijodining forsiy adabiyotdagi yuksak namunasi. Ushbu asarni o‘rganish va tahlil qilish shoirning adabiy-ilmiy merosini chuqurroq anglashga, shuningdek, Sharq adabiy an‘analarining boyligini his etishga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili. Alisher Navoiy ijodi haqida ko‘plab ilmiy tadqiqotlar va monografiyalar yaratilgan bo‘lib, uning she‘riyati, falsafasi va tasavvufiy qarashlarini o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlar alohida ahamiyat kasb etadi. “Devoni Foniy” asarini tahlil qilishda adabiyotshunoslarning ilmiy ishlari, tarixiy manbalar hamda Sharq mumtoz adabiyoti bilan bog‘liq tadqiqotlar asosiy manba sifatida xizmat qiladi [3].

Alisher Navoiy ijodini o‘rganishda Oybek, V. A. Gordlevskiy, A. Fitrat, Hodi Zarif, S. Mirzaev, U. Karimov kabi olimlarning ilmiy ishlari muhim o‘rin tutadi. Ushbu tadqiqotlarda Navoiy g‘azaliyoti, tasavvufiy qarashlari hamda turkiy va forsiy til poetikasi tahlil qilinadi.

Navoiy asarlarining forsiy tilidagi namunalari, jumladan, “Devoni Foniy” bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar nisbatan kam bo‘lishiga qaramay, ayrim muhim manbalar mavjud. Jumladan, Sharq qo‘lyozmalarini o‘rgangan E. E. Bertels, Z. M. Rasulova, S. Kamoliddinov kabi tadqiqotchilarning ishlari “Devoni Foniy”ning qo‘lyozmalari, ularning saqlanish joylari va mazmuniy xususiyatlarini ochib beradi.

“Devoni Foniy” Navoiy ijodidagi tasavvufiy ruh bilan sug‘orilgan eng chuqur asarlardan biri hisoblanadi. Unda Rumi, Attar, Hofiz, Sa‘diy kabi buyuk shoirlarning ta‘siri seziladi. Ushbu yo‘nalishda S. N. Ivanov, A. Rustamov va B. Ermatov kabi olimlarning tadqiqotlari Navoiy tasavvufiy she‘riyatining asosiy tamoyillarini ochib berishga xizmat qiladi[4].

“Devoni Foniy” Alisher Navoiyning forsiy adabiy merosiga qo‘shgan muhim hissasi sifatida baholanadi. Ushbu devon mazmun jihatdan Jaloliddin Rumi va Hofiz Sheroziy g‘azaliyotiga yaqin bo‘lsa-da, unda Navoiyga xos falsafiy tahlil va chuqur lirizm o‘z aksini

topgan. Bu jihatlar akademik V. V. Bartold, A. Kononov va Y. E. Bregel singari olimlarning tadqiqotlarida yoritilgan [8].

Adabiyotlar tahlili shuni bo‘yicha, “Devoni Foni” asari Alisher Navoiy ijodining yetuk namunasi bo‘lib, u Sharq mumtoz adabiyotining eng yaxshi an‘analarini o‘zida mujassam etgan. Ushbu asarni chuqur o‘rganish va tahlil qilish Navoiy merosini yanada kengroq anglashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Alisher Navoiy ijodining eng yetuk namunalari qatoriga kiruvchi “Devoni Foni” asari shoirning forsiy tilda yaratgan eng yirik she‘riy to‘plamlaridan biri hisoblanadi. Ushbu devon Navoiy hayotining so‘nggi yillarida yozilgan bo‘lib, unda shoirning tasavvufiy qarashlari, hayot falsafasi va ilohiy ishq haqidagi mushohadalari o‘z aksini topgan.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, “Devoni Foni” Alisher Navoiyning falsafiy va tasavvufiy qarashlarini chuqur yorituvchi asar bo‘lib, uning asosiy mavzulari quyidagilardan iborat: Hayotning o‘tkinchiligi va abadiylik tushunchasi – Shoir inson umrining foniyligini tasvirlab, haqiqiy abadiylik faqat ilohiy haqiqatda ekanligini ta’kidlaydi. Ilohiy ishq – Asarda Muhammad Payg‘ambar (s.a.v.) va Allohga bo‘lgan ishq markaziy o‘rin tutadi, bu esa tasavvufiy she‘riyatning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Insonning ma’naviy kamoloti – Shoir inson ruhining poklanishi, sabr-toqat va taqvo orqali mukammallikka erishish yo‘lini yoritadi [5].

She‘riy tahlil natijalari, Navoiy forsiy adabiy an‘analarga yuksak darajada ega bo‘lgan va u “Foni” taxallusi ostida yaratgan asarlari bilan Sa‘diy, Hofiz Sheroziy, Rumi kabi shoirlarning badiiy uslublarini o‘ziga xos tarzda boyitgan. “Devoni Foni” asari tasavvufiy ruh bilan sug‘orilgan bo‘lib, unda:

- Vahdat ul-vujud (yakkaxudolik) g‘oyasi aks etgan;
- Ma’rifiy ishq – ya’ni ilohiy muhabbat orqali inson qalbi tozalanishi mumkinligi yoritilgan;
- Zohiriy va botiniy hayot – tashqi dunyo va qalb dunyosi o‘rtasidagi tafovut Navoiy tomonidan chuqur tahlil qilingan.

Bu jihatlar Alisher Navoiy nafaqat shoir, balki yuksak tasavvufiy tafakkur egasi sifatida ham Sharq falsafiy adabiyotiga ulkan hissa qo‘shgan. Asar Navoiy ijodining yetuk falsafiy bosqichi hisoblanib, uning forsiy adabiyotdagi bebaho merosini tashkil etadi. She‘riy san’at va badiiy tasvir jihatidan devon Navoiy lirikasining eng mukammal namunalaridan biri bo‘lib, unda forsiy va turkiy mumtoz adabiyot tamoyillari uyg‘unlashgan. Asar Hofiz Sheroziy va Sa‘diy asarlariga yaqin bo‘lsa-da, Navoiyga xos o‘ziga xos falsafiy tahlillar bilan boyitilgan [6].

Tahlil natijalariga ko‘ra, “Devoni Foni” Alisher Navoiyning tasavvufiy she‘riyatdagi yuksak mahoratini aks ettiruvchi asar bo‘lib, unda ilohiy ishq, hayot falsafasi va insoniy kamolot mavzulari yuksak badiiy ifoda bilan yoritilgan. Ushbu asar nafaqat Sharq adabiyotining mumtoz namunasi, balki tasavvuf falsafasining ham chuqur badiiy talqiniga ega yodgorlikdir [7].

Xulosa. Alisher Navoiy tomonidan forsiy tilda yozilgan “Devoni Foni” asari shoirning ma’naviy kamolotga erishgan davridagi yetuk badiiy va falsafiy tafakkur mahsuli hisoblanadi. Ushbu devonda Navoiy ilohiy ishq, ruhiy poklanish, hayotning foniyligi va abadiylik haqidagi chuqur mushohadalarini g‘azal, ruboiy va boshqa she’riy shakllar orqali yuksak badiiy mahorat bilan ifoda etgan.

Asar tahlili shuni ko‘rsatadiki, “Devoni Foni” nafaqat Navoiy ijodining eng muhim bosqichini belgilaydi, balki Sharq tasavvufiy adabiyotining ham yuksak namunasi sifatida baholanadi. Forsiy adabiy maktab vakillari – Sa’diy, Hofiz, Rumi kabi ulug‘ mutafakkirlarning g‘oyaviy merosi bilan mushtaraklikda yaratilgan bu devon o‘zining falsafiy teranligi, badiiy go‘zalligi va axloqiy-didaktik ruh bilan ajralib turadi [9].

“Devoni Foni” asarining o‘rganilishi Navoiy ijodining ko‘p qirraliligini chuqur anglash, uning forsiy adabiyotga qo‘shgan hissasini yoritish va umuman, mumtoz adabiyotning boy merosini bugungi avlodga yetkazish nuqtayi nazaridan nihoyatda muhimdir.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Navoiy A. Devoni Foni. – Toshkent: Fan, 1992. – 340 b.
2. Bertels E. E. Navoiyning poetik mahorati. – Moskva: Nauka, 1965. – 312 s.
3. Rasulova Z. M. Alisher Navoiy asarlarida tasviriy vositalar. – Toshkent: Sharq, 2001. – 275 b.
4. Kamoliddinov S. Alisher Navoiy va fors-tojik adabiyoti. – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 198 b.
5. Hofiz Sheroziy. G‘azallar devoni / tarjimon: M. Shamsiy. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nashriyoti, 2004. – 240 b.
6. Radjabov B. Sharq mumtoz she’riyatida tabiat tasviri. – Samarqand: Zarafshon, 2012. – 320 b.
7. Yusupova N. Alisher Navoiy ijodida tabiat manzaralari // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2018. – №3. – B. 54-67.
8. Mirzoev A. Tasavvuf va tabiat poetikasi. – Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti, 2017. – 192 b.
9. <https://ziyouz.uz/navoiy/devoni-foni/>